

1161
IBAN AMIA

Из притч

1161
ІВАН ЛИПА

ТРИНАДЦЯТЬ ПРИТЧ

855 024

08

КНИГОХОЗЯЙСТВО

1951

~~Л. М. ...~~

„НАРОДНИЙ СТЯГ“

1 9 3 5



„Життя було прекрасне, а оточення його жахливе.
До знання поривався дух, а природа була захована від
нього.

Любив людей, а вони кидали на нього камінням.

І так він страждав.

Свої страждання списав і пустив у світ.

А коли вмирав, почув присуд з неба: доти не ввійдеш
до раю, аж тебе зрозуміє хоч одна душа на світі.

Ходив незнаний між людьми, питав їх. Читали його пи-
сання скрізь. Радів і питав.

Один казав:

— Читаю, бо мені сумно.

— Бо не маю, що робити.

— Бо мене то захоплює.

— Бо хочу пізнати життя.

— Бо вивчаю письменство.

— Хочу бути досвідченим.

— Хочу бути мудрим.

І ніхто, ніхто не цікавився, не відчував, не старався зро-
зуміти саму ту душу, що так багато страждала, пишучи свої
твори.

І так ходив може сторічча.

Уже зневірився.

Уже каявся, що присвятив своє життя для людства.
І от прийшла НОВА ЛЮДИНА. Узяла писання й вивчала
ДУШУ того, хто написав.

Зрозуміла його страждання, його гордість, його пори-
ви і розчарування. І зрозуміла віру душі, і зрозуміла душу.

І піднесла нова людина голову вгору і навіки сплило
БЛАГОСЛОВЕННЯ на неї, бо нема нічого більшого в світі,
як зрозуміти людську душу“.

(Посмертна нотатка).

Притчі Тарасівця

Ціле своє життя Іван Липа багато працює, як письменник: пише фантастичні новели із своєрідним обличчям, пише повість „Нові Хрести“, психологічні й військові оповіді. Пише просто, виразно та одночасно дуже легко. Діти люблять читати його казки (серія „Казок про Волю“ і збірка „Тихе Слово“).

Уже в тих казках поза їхньою артистичністю є багато дидактичного елементу. Уже там Іван Липа намагається дати те для молодого Українця, щоб його на ціле життя зміцнило і вивищило серед інших народів. В своїх казках намагається Тарасовець дати українській дитині передовсім етику, дає їй образ людини сильної, відважної і глибоко моральної.

Зрештою і в своїх політичних чинах він завжди пам'ятав про вагу підстав моральності.

Бачучи самохвальство і отаманську розперезаність деяких українських груп у рішальні для України січень-березень Дев'ятнадцятого, з сумом, як пише літописець, говорив:

„Не можна придбати краси, розуму, таланту, коли не родився з ними, але чистоту і чесність сумління придбати можна, й коли ми — політичні діячі цього не придбаємо, — ми загинемо“. (І. Г а в р и л ю к: Незабутній).

З цієї шляхотної, батьківської туги і неспокою за будучність Українців і повстали його Притчі.

Ці притчі зродилися із буйного, відважного і творчого життя Тарасівця. Життя, що в нім він намагався ніколи не зрадити ані собі, ані своєму народові. Писані ці притчі не одночасно, лишень на протязі чверть століття, і кожна з них зродилася з якогось великого зворушення, або великого, життєвого конфлікту, проби. Кожна притча є розв'язанням щирим, шляхотним і глибоким якогось важного життєвого питання.

Своїми притчами хоче лодати сили до життя, хоче остерігти і попровадити. Його думка виховника прагне увійти в саме свята святих душі одиниці і там зміцнити її елементи для перемоги в життєвій боротьбі.

Всі Тринадцять Притч разом дають образ людини сильної, чистої, і мудрої, дають образ Людини. Ставить перед українськими духовими очима — ідеал, великий приклад.

Дає те, що найпогрібніше до підстав української культури.

Бо і що ж є віссю кожної культури, як не свій ідеал людини?

Протягом усіх двох тисяч літ європейського духового життя змінюються тільки постаті, великі приклади, великі ідеальні постаті Лю-

дини. Вісєю виховання і для Платона, і для Сократа було зближення молоді до такої Довершеної Людини. Спазматичні зусилля Середньовіччя були стремлінням створити Людину — наслідувача Христа. Іншу ідеальну постать Людини висуває Ренесанс, іншу і може найнижчу з усіх — раціоналізм XVIII-го віку. Навіть, у найновішому ідеалістичному русі Європи, расизмі, знаходимо в глибині стремління до якогось вишого типу людства. Творець расизму, Г. С. Чемберлен в однім місці своєї книжки („Підстави XIX-го століття“) раптом обертається спиною до всіх своїх наукових теорій, і, захоплений власним видом нової Людини, говорить: „Колиб хтось довів, що в минулому не було ніколи історичної, арійської раси, то всеж ми будем стреміти до того, щоб така раса в майбутньому повстала“.

Таким стремлінням до ідеалу Нового Українця сповнені притчі Івана Липи. Вони кличуть кожного до зросту, до творчих зусиль і завзятости, і до збагачення української душі. Він, живши гідно і вмерши гідно, навіть по смерті зве нащадків до сталої праці над собою.

Колись спитали Івана Липу, який заповіт зоставивби він прийшлим поколінням? Тарасовеньк відповів:

— Нехай будуть більші від своїх батьків! —

Його притчі кличуть до зросту і творчих зусиль.

Колесо життя

Десь-недесь, ні в царстві, ні в гетьманстві, а просто на волі жили люди.

Не знали грошей, не збирали багатства, а через те не мали ні заздрощів, ні жадоби.

Не кували зброї, бо не було там ні царів, ні підданців, а всі, як брати рівні.

Не кохалися в науках, бо Мудрість панувала серед того народу. — Хтож наймудріший — вибирався за найбільшого і ставав слугою громаді.

Земля була вільна, — не купована, не запродана.

Скільки оком кинути — степ веселий, тирсою вкритий, наче море безкрає, коливається.

Вийде чоловік з села, уподоба собі цілину, виоре по-волі, та й кидає зерна.

А педалеко буй-тури ревуть, дикі коні через степи перебігають, на узліссі стрункі кози пасуться.

Так у достатках, серед розкошів природи доживали люди до глибокої старости.

І не мали хвороб.

Так само жили за ними і сусіди їхні.

Але ось прилетіла Бог-зна звідки чутка-вістка, що десь за високими горами, за глибокими ріками, за широкими морями живуть люди не так.

По краю покотивсь смуток, мов туман густий.

І степ зелений, як воля звабливий, здавався невеселий, і ніжна пісня жайворонка в небесній блакити не чарувала, і соловейко співав докучливо.

Дівчина стала юнакові не люба, дитина матері — не втішна.

Уперше зроду люди запудилися, ходять сумні, робота їм здається важкою.

Якось одного дня, коли весна саме розпустила свої чари, люди почали сходитися до гурту.

Усі мали на мислі: як то живуть десь там за горами, за морями?

І от подумали, порадилися і одностайне поклали: послали найрозумніших молодців на всі чотири сторони світу білого: на схід і на захід, на південь і на північ.

І тут же громада обібрала чотирьох братів, легкокрилих, як орлів, і твердо наказала про все довідатись і швидче повертатись до дому.

Курява од копит кінських, а далі гирса висока ту-ж мить сховала їх од очей громади.

Швидко казка кажеється, не так діло робиться.

Чимало часу минуло, чимало води утікло, а про братів ні чутки, ні звістки, наче безодня їх поглинула.

Спершу виглядали, нудились, а там потроху вже й забувати стали.

Коли це одного дня, як усі були коло роботи, неждано-пегадано, страшна блискавка перерізала з краю-до краю все небо, і серед ясного дня вдарив такий грім, що земля захиталася.

Де не взялись на небі чорні хмари, і стало темно, мов осінньої ночі.

Аж знову освітило землю, і люде, тремтячи од страху, побачили, що з чорних хмар вилітає вогняний трьохголовий змії, на якому сидить чоловік.

Скоро доткнувся змії землі — розсипався порохом.

Коли-ж той порох розвіяло по всьому краю, всі побачили, що на тому місці стоїть перший брат.

І побігли до нього...

Перший брат сказав так:

Ходив я, панове-товариші, по вашій волі, по своїй охоті в далекі краї. Переїздив степи широкі, переходив гори високі, перепливав моря бурхливі, аж прибун у князівство. У князівстві люде живуть не по-вашому: не знають ні роботи важкої, ні клопотів нудних, бо неперсможною силою скорили собі сусідні народи, повернули їх на рабів. Саміж тільки порядкують та купуються у роскошах.

Сила ця зброя.

Ось зараз покажу вам те чудове життя.

Розбив тут червону, як кров, крашанку, і по степу розкинулось велике князівство з селами та городами.

По селах чути музики, весела челядь танцює, співає, бавиться. На степах необмежених косять, жнуть князівські підданці, між ними поважають та порядкують володарі їхні.

У великих палапах пани гуляють, веселяться, регочуться, раби їм до послуг стають, вино заморське наливають...

Далі великі города: широкими вулицями військо йде, гучно співає, весело корогвами має.

Зброя блищить, облиття у воїків зухвальством сяють.
З другого боку — війна: рівними лавами насувають воїни з обох таборів: з гаківниць гукають, з гармат гримають, шаблями брязкотять...

Маленькою річкою побігла по землі червона кров, і почувся здалека важкий стогін...

Тут гримнула музика військова, і все зникло...

Ахнула громада з того дива.

Усі загомоніли, загули, закричали з радощів.

Любо всім стало, що так весело живуть там, де панує зброя, і собі захотілося такого ладу.

— Добре, — сказав перший брат, — тільки насамперед треба вам обібрати князя, і щоб йому корилися, а хто не схоче, того він каратиме на смерть.

Тоді громада обібрала першого брата за князя, а він зараз-же запровадив новий лад...

І от по городах стоять сильні фортеці, з них дивляться грізно гармати. По великих косарях вояки весело співають, по майданах муштруються.

Цілий край повернувся у військовий табор.

Князь у похід вирушає.

Військо гордо виступає, зброя проти сонця виблискує, труби трублять, барабани бють.

Як вихор налетіли на добрих сусідів, — старих порунали, малих кінями потоптали, а середущих у полон забрали.

Села й ниви спалили.

І став сусідній край руїною.

Де красувалося у затишку щасливе село, де недавно лунала пісня, там коло трупів лиш вовки-сіроманці та ворони-чорнокрильці...

А бранці — вже раби в князівстві: не мають ні волі своєї, ні хати, ні хліба свого, ні батьків, ані дітей — усе належить їхнім володарям-воїнам.

Володарі-ж розкошують...

Забули вже, як і землю святу обробляти, одно-знай різали беззахистних сусідів, забирали собі чимраз більше рабів.

Кінчалася одна різня, починався гучний бенкет, аж поки князь занудиться і знову гукне до зброї.

Можеб і добре так жилося, та прокинулися у людей заздрощі, знайшлися самолюбці, що самі захотіли князювати.

А як князь карав таких на смерть, то вони перекинулися до сусідів, навчили їх робити зброю і воювати.

Там поробилися князями і побудували скрізь фортеці.

І пішов один братній народ на другий, потяглася безперестанна війна.

Сьогодні подуває один князь, — руйнує городи й села, бере рабів. Завтра переміг другий, — забирає рабів.

Уся, колись тиха країна, стала кривавою різницею.

Сусід убиває сусіда, раби жорстоких панів, пани метивих рабів, а всіх на смерть карає князь.

І всі поробилися рабами тієї великої сили — зброї. У всіх серця стали жорстокі й неспокійні, та ніхто вже не зміг одмінити того страшного ладу, бо всі боялися кари.

І не було світлої днини в тому краї, де запанувала зброя.

Чи довго так велося, чи ні: скоро казка кажеться, не так діло робиться.

Одного ранку, коли всі князі воювали проміж себе, умснт зробилася найтемніша ніч.

Заступила земля, заколивалася. Заревів вихор, гримнув страшенний грім і блискавка освітила землю.

Тоді всі, тремтячи од страху побачили, що летить воєнний шостиголовий змій, а на ньому сидить чоловік.

Скоро доткнувся змій землі, розсипався порохом.

Коли-ж порох розвіяло по країні, і знову стало світло, то на тому місці стояв другий брат. Князі перелякалися, казали своїм воїнам убити брата, та ніхто вже їх не слухав, а всі бігли до нього.

Другий брат сказав так:

— Ходив я, панове-товариші, по вашій волі, по своїй охоті, в далекі краї.

Переїздив степи широкі, переходив гори високі, перепливав моря бурхливі, аж прибув у царство.

У царстві люде живуть не по-вашому:

Не сідлають коней і в походи не рупають.

Не повстає там брат на брата, не має сиріт після вбитого батька, ні матері безутішної, ні дівчини зачаканої.

Там панує така сила, що нею люде зробили життя своє без міри щасливим та безжурним, бо сполучили всі князівства до купи і збудували велике царство, а воїни тільки стоять на сторожі тієї непереможної сили.

Сила ця — наука.

Розбив тут білу, як папір, крашанку і по степу розкинулось велике царство з городами та селами.

По городах величезні університети, громадські театри, дивні музеї, просторі бібліотеки.

З високих веж сиві вчені оглядають небо в телескопи, по університетах дивляться в мікроскопи, а коло вчених тисячі лагідних юнаків, жадібно ловлять кожне їх слово, щоб і собі здобути науки.

По музеях красуються дива з усіх країв, у розкішних галереях на великих малюнках відбивалось життя цілого

світу, а в бібліотеках зібрано весь розум од початку життя людського.

І скрізь, там і тут, скрізь повно молоді і старих, чоловіків і жінок, що жваво метушаться, весело розмовляють, сяють щастям.

По селах теж маленькі школи, повні моторної дитвори, що й собі вчиться, весело бавиться.

З другого боку, по морю синьому, мов чайки, кораблі гуляють. Крізь неосяжні праліси блискавицею поїзди пролітають, над бистрими ріками перебігають, під високі гори поринають, а з вікон цяцькованих вагонів, веселі люди, привіт посилають.

Аж ось упала на землю ніч. Над великими городами висять нечисленні сонця, освітлюють їх білим холодним світлом. Скрізь як у день. По вулицях, по театрах, по цирках повно щасливих людей, що бавляться, регочуться, радіють...

Тільки по селах, у маленьких хатках, куди не досягає біла електрика, щось у пітьмі ворухнеться.

І враз іздалека почувся важкий стогін...

Та раптом вибухнув над городом фаєрверк: полетіли в небо тисячі грімучих зміїв, мільйони різноцвітніх зорь, вогняних фонтан — і тут усе зникло...

Ахнули з того дива і раби, і пани.

Усі загомоніли, загули, і закричали з радощів.

Любо всім стало, що так гарно живуть там, де панує наука, і собі забажалося такого ладу.

— Добре, — сказав другий брат: — насамперед треба всі князівські землі сполучити до купи й обібрати одного царя, що буде самодержцем у великому непереможному царстві.

Тоді накинулись на своїх князів, усіх повбивали, трупи їхні до хвостів диких коней привязали, а ті геть по степах князівські кости розметали.

І став другий брат царем, а в державі почала ширитися наука.

Учені мудрою наукою повернули саму природу собі до послуг, собі на вжиток.

Скоротили непереможний час, виградали такі машини, що ними одна година за день може зробити більше як колись за рік.

Скорили просторінь, і за годину переїздять широкі степи, перелітають по воздуху через великі моря, за хвилину мають листи з найдавших країв, говорять з одного города в другий, як з хати в хату.

Учені дізналися, що робиться на дні океану, що під землею? Перелічили зорі на небі і кожній дали імення.

Довідалися про тисячі пород бактерій, що почали при-
носити їм хвороби, вивчили життя й характер кожної по-
роди, щоб з ними боротися.

Через науку вчені стали свідомі своєї сили, поробилися
першими між людьми: професорами, прокураторами, міні-
страми, начальниками.

Наука поділила людей на два табори: на вчених і темних.

Учені писали для темних закони і примушували їх ви-
конувати.

Наука, що давала силу і владу, панувала по городах,
а по селах була наука про науку.

Там учили піколярів, як треба поважати науку, як жити
по закону, любити Бога й царя, шанувати начальників, та
од такого вчення ніхто не ставав мудрішим, лиш ще більше
темним.

І через те, що тут панувала темрява, а навкруги був світ
науки, темні ставали рабами видющих.

Будували для них пишні городи з величезними пала-
цами, високими банітами, садами, фонтанами, а для себе
тюрми, косарні.

Проводили через степи і по-під океанами залізні колії,
через ріки — довгі мости, крізь гори — широкі тунелі. За-
гачували моря, спускали на них кораблі.

Постачали на вчених хліб із своїх убогих нив, сіль із
їдких озер, вугілля з темних шахт.

Робили як воли, саму важку роботу, бо не знали іншої.
Жили в убогих халупах, разом із своєю худобою і їй за-
здріли, бо мала більше відпочинку і менше турбот.

Так панувала в царстві наука, а темним ще тяжче жи-
лося, як до того.

Заздронці, лютість опанували їх душі.

Ненавість до науки, до вчених зростала без міри. Го-
ріли жадобою помсти. Враз повставали проти всіх гнобите-
лів: руйнували високі вежі вчених, розбивали музеї, палили
бібліотеки.

Та в одну мить дзвонили телефони, летіли телеграми,
бігли поїзди з військом.

І ця караюча сила зброї, при допомозі науки, виростала,
паче з землі, так швидко, так несподівано для темного на-
роду, що він губився, тратив останнє розуміння подій, па-
дав ниць перед своїми тиранами, не маючи сил боротися.

Знов покірливо мусів будувати високі вежі, чудові са-
ди, пишні палаци, а для себе — тюрми, косарні.

Скрута, роспука й смерть нависла, мов чорна хмара, над
царством, де запанувала наука.

Чи довго так велося, чи ні: скоро казка кажеється, не так
діло робиться. Одного дня, коли темні повстали, і вже по-

бігли поїзди з військом у-мент зробилася найтемніша ніч. І з надр землі піднявся вулканічний стовп аж до неба, освітив темну землю, і тут усі побачили, що з страшної прірви вилітає двадцятиголовий змії, на якому сидить чоловік.

Скоро доткнувся змії землі, — розсипався порохом.

Коди-ж порох розвіяло по країні, то на тому місці стояв третій брат.

І сказав третій брат так:

— Ходив я, панове-товариші, по вашій волі, по своїй охоті в далекі краї.

Переїздив степи широкі, переходив гори високі, перепливав моря бурхливі, аж прибув в державу, що зветься Республіка.

Нема там ні панів, ні рабів, ні царів, ні підданців, ні учених, ні темних, а всі рівні громадяне, усі мають повні права. Вільними голосами оббірають з проміж себе одного за найбільшого, і він зветься президентом.

Єсть там така сила, що нею кожен може зробити життя собі щасливим, стати ученим і сильним.

Сила ця — золото.

Тут розбив жовту, як золото, крашанку, і по степу розкинулася країна з городами та селами.

По городах цілий ліс високих до хмар фабричних димарів, по заводах гудуть блискучі машини, біля яких мурашаться тисячі робітників.

По майданах розташувались великі базари, веселі ярмарки, скрізь дзвенить золото, з рук до рук переходить.

Веселі люде метушаться, купують, продають жартують, сміються.

Великі палаци сріблом-золотом сяють.

По світлих покоях пишні багатії похожають в одежах оксамитових, шовкових, рубінами та діамантами поцяцькованих.

По сслах винниці, броварні, сахарні, цегельні, миловарні...

По нивах величезні парові плуги ходять, по багатих економіях зерно горами насипають.

Вельможі в блискучих каретах обїздять свої неособмежні землі, де пасеться сила товару, ходять нечисленні отари, табунами коні бродять.

По ріках глибоких, по морях широких, великі кораблі пливуть, везуть заморський крам...

І скрізь блищить золото, багато золота...

Переходить з рук до рук, горить, як сонце, бренить-дзвенить, як чарівна музика.

Тільки попід городськими будинками у темних льохах щось стогне.

Десь під землею у темних шахтах, у високих тюрмах щось ворухнеться. Там тихо ходять бліді тіни...

І враз іздалека почувся важкий-важкий стогін...

Тут заспівала тисячна весела юрба веселий народній марш, і все зникло...

Ахнула громада з того дива, — і вчені, і темні.

Загомоніли, загули, закричали з радощів.

Любо всім стало, що так добре живуть там, де панує золото.

Метнулися по царських покоях, убили царя, тіло спалили, а вітер і попіл по степу розвіяв.

Тоді вільними голосами обібрали за президента третього брата.

І от велика республіка спокійна з краю до краю.

Нема війни, не чути плачу, не видно трупів, не тече кров.

Земля і все, що на ній, належить людям, а що з землі — державі.

І от державні слуги розкопують високі гори, здобувають золото, каміння самоцвітне, усякі скарби природи. Складають у залізні вагони, і біжать довгі поїзди під охоропою державного війська у столицю.

Тут вибивають золоту монету, пересипають її у державну скарбницю, а звідси вже золото розходить по всій країні.

І всі паниреями жадібно кидаються за золотою монетою, бо за неї можна купити все: хліб і сіль, пошану і владу, зброю й науку, панство на землі і рай на небі.

А хто має багато золота, той купує собі воїнів і вчених, будує фабрики, скуповує землі, посилає за море кораблі з різним крамом.

Ще більше багатіє, бо золото, здобуває золото.

І вже на того багатія роблять сотні і тисячі людей, роблять на його землях літо й зиму, роблять на фабриках день і ніч.

Так золото родило золото.

У одних його стало без міри багато, другі-ж з усіх сил гналися за ним, бо без золота людина темна, і голодна, і підневільна.

Народ вимінював свої землі, свої хати на золото, та на жаль золото любило золото: воно текло туди, де його багато, як от маленькі річки течуть у велику.

І стало так, що на одного багатія були мільйони бідних та бездомних, і бідні не могли здобути собі стільки золота, щоб жити безжурно а лише на щоденний черствий хліб.

Багатії стали сильними, вони управляли державою і всім народом, писали закони, якими наклали ще більше тягарів на бідних, а себе більше збагачували.

І став народ голодний та кволий, як червак копошився
десь на низу життя, по фабриках та по шахтах.

А коли вчені вигадували нову машину, до якої треба
менше людей, тоді голодних тисячами виганяли з фабрик
на економії.

Шукаючи крихток золота собі на хліб, вони перехо-
дили з фабрики до фабрики, з города в город, з краю в край.

І щоб жити робили не тільки чоловіки, а вже й жінки,
навіть малі діти, та все-ж мерли з голоду, гинули од поше-
стей, переповнювали ночліжні захисти, лікарні.

Коли-ж не сила було терпіти тяжку долю, кидали ро-
боту...

Так сиділи на вулицях під фабриками та палацами го-
лодні. Розлючені од мук голода кидалися руйнувати фабри-
ки, грабувати багаті будинки, але до послуг багатіїв умент
завдялися воїни.

Вони без жалю стріляли в голодну юрбу, що пересту-
пала державний закон, і тоді тисячі їх лягало труном.

І вже нічим не можна було скорити сили золота.

Почалися грабіжки, потаємні вбивства, душогубства,
усякі злочинства.

За золото син убивав батька, мати продавала дочку,
жінки зраджували чоловіків.

Страшно стало жити і бідним, і багатим.

У багатих серця поробилися жорстокі та мстиві, а тіло
купалося у розкошах, жиріло.

У бідних серця стали жадібні та полохливі, а тіло зне-
сильовалося, хиріло.

Усі поробилися рабами золота. Непереможне воно па-
нувало над усім, убивало людське тіло й душу, як страшний
паразит, висмоктувало з дерева життя державного всі живі,
здорові соки.

Переходило золото з рук до рук, розливалось широкими
ріками по всій країні, і на хвилях своїх гойдало силу і владу,
злочинство і смерть.

Чи довго так велося, чи ні: скоро казка кажеться, не
так діло робиться.

Була весна. По балках та верховинах далеких гір ще
блищали білі шматки снігу на зеленому тлі, а в повітрі вже
розлилося перше тепло, що так радує і бадьорить дупу.

Рясно зацвіли садочки, весело щебетали пташки, грало
приваблювало сонечко в прозорому небі.

Одна тільки природа мало відмінила своє життя в тім
краю: пишно, як і досі святкувала зустріч весни чарівної.

З крутої гори в долину, в тихій задумі сходять подо-
рожній; став, обпершись на довгий посох...

Високий на зріст, увесь сивий, з довгою сніжно-білою бородою, старий журливо дивився в затишок невеличкого села, що притулилося до гори, ховаючи в рясних садках убогі, похилені хатки.

Далі перед його очима на широкій рівнині розкинулися села, проміж них великі блискучі палаци, потім зелені степи, а за ними шумливі міста.

Стояв і оглядав країну.

І сталося диво: по степах широких, по містах великих заворушилися люди. Усі оджили духом, усі покинули щоденні клопоти і натовпом посунули до крутої гори.

Ішли струджені та знеможені з радістю великою, сильні та багаті з острахом та непевністю.

Ішли тихо, без гомону, без галасу, немов якась невидима внутрішня сила вела їх до сивого діда.

І тут у долині стали.

Праворуч багаті, а зліва бідні, як два ворожі табори.

Старий, обшираючись на свій довгий посох, глянув прозорливими очима на людей, а, як усі затаїли дихання, сказав:

— Горе людям, що занедбали Мудрість, бо вона єсть те сильне багатство, з якого кожен може черпати до насичення.

У вас сказано: — Сила моя і власть моя в моєму мечі.

Знову сказано: Сила і власть в пауці.

І ще: в золоті...

Я ж говорю: — Меч одбірає життя у ворога і друга і у того, хто його носить.

Одні з вас замінили велику мудрість малими науками, аби довести, що в життєвій боротьбі — одно одним живе.

Так живуть лиш дикі звірі.

Другі, щоб справдити між людьми рівний поділ багатства й праці.

Так споконвіків ведеться у метушливих комашок, та од того вони не стають кращими.

Одні ціною людського життя збирають собі гори золота.

Другі тією-ж ціною силкуються його вирвати.

І всі кажуть: Чим багатша країна, тим вона могутніша і щасливіша.

Недоумки бідолашні! Жадобою до золота ви вбиваєте пайдорожче, що дається вам — життя людське.

Кажу: Єдине багатство на землі, то багатство душі.

Горе тим, хто має власть, ученість і золото, а не має чистої душі.

Усе зло, усі сльози народні й кров густими тіннями лягають на їхні чорні душі...

Як сліпорожденні вони не бачуть, що життя людини, то єсть найбільше в світі благо.

Як нерозумні сотворіння, не знають, що цей скарб дається тільки один раз у всі мільйони років.

І що тіло єсть порошок, а дух з його ділами живе вічно.

Я той, що несу до вас царство духа.

Хто піде за мною, той стане першим, хто проти мене, — той останній.

І от я посилаю перших із вас, найбагатших душею проповідувати царство духа.

Тоді люди не братимуть до рук зброї, не будуватимуть тюрем та косарень.

Не збіратимуть ні золото, ні срібла, ніяких скарбів, і вони втрачатимуть свою цінність.

І не буде ні бідних, ні багатих, ні царів, ні рабів, ні воїнів, ні убієнних, а всі стануть братами.

Хто ж багатий душею, буде слугою громаді.

Посилаю мудрих і тихих до свавільних і нерозумних.

855024
Їх зненавидять, оддаватимуть на муки і вбиватимуть за те, що од слів їхніх повертатиметься в порошок усе те, що повстало з пороку землі, а натомість будуватиметься царство духа, що житиме вічно.

І не буде ні бідних, ні багатих, ні царів, ні рабів, ні воїнів, ні убієнних...

Тут юрба заколивалася, заревіла, загула, а наперед вискочили воїни з блискучими мечами, щоб убити пророка.

Тіло мое убиваєте, духа ж вічно-живого не вбєте, бо вже настає царство його.

Сказав і впав розсічений мечем.

Увесь натовп іздрігнувся і з грудей народу вилетів важкий стогін.

Тоді на місце вбитого пророка враз виступило з юрби десять, — п'ять з лівого боку і п'ять з правого.

І повернулись з народом у села та города проповідувати там царство духа.

Коли-ж чорні душі довідалися про них, світлих, — зненавиділи їх, кинули в тюрму і присудили до страти.

А як убили цих десять, стало сто пророків.

Коли-ж убили цих сто — з'явилася тисяча.

Так стає чистих духом чимраз більше й більше.

Ходять вони між нами й по днесь, і доти ходитимуть, аж настане на всій землі царство духа.

Мати

На скелі сиділа згорблена молода мати, втупивши погляд у низ, в глибоке провалля, в темряву.

Вітер рвав її волосся, сонце сушило вуста, та вона того не почувала.

Туга велика відбилась у неї на виду.

Вона стисла груди руками, щоб утишити бурхливі удари турботного серця.

Іноді здригалась і аж корчилася з болю.

Так сиділа мати на скелі, втупивши очі з провалля, а біля неї бавилася дитина, весело щебетала, сіпала її за одіж, топталась по сукні, по ногах.

Мати того не помічала...

Аж ось уся постать її вирівнялась, ніби ствердла, зміцніла, лице набрало суворо-енергійного вигляду, вона пильно поглянула на усміхнену дитину.

Пестила її, тулила до серця, а від зворушення то блідла, то чорніла, і піт холодний виступив у неї на чолі.

Дитина щось лебеділа, дзвінко сміялась; вислизла з обіймів і топталась по сукні, по ногах...

Раптом мати вхопила дитину в свої міцні руки, підняла її над головою, заплющила очі і... з усіх сил шпурнула свою єдину в темне провалля.

Потім сиділа струнко, затуливши долонями очі, і прислухалася...

Я чув:

Загуло в глибокому проваллі, а за тим усе стихло...

І мені здавалося, що тиша ця стояла довгі століття і що стоятиме до віку.

Але ні! Розлягся з провалля болісний скрик, потому роспучливо-жахливий плач.

Мати скинула в гору руки і лице її просіяло надією і сподіваннями.

Вона прислухалася.

Дитина поплакала і замовкла.

Ось стало чутко, як вона починає дряпатися з провалля, лізучи вгору...

Я підійшов до матері і спитав:

— Нащо ти кинула дитину в провалля?

Твердим голосом відповідала:

— Моя дитина... вона найдорожча мені за життя. Вона ніжна, чула, ласкава, добросердна, а між тим навкруги світ такий зрадливий, і жорстокий... Я бачу, я знаю, що вона погине в цьому життєвому вирі, коли буде пеститись тут, біля мене. Я шпурнула в безодню свою дитину од невимовної любови до неї... І коли у неї не вистане сил і енергії звідти ви-

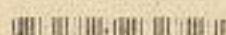
дізти, коли вона там, у проваллі, загине, то й я умру, сидючи тут на голій скелі... Я умру, але-ж я не пособлятиму їй звідти вилазити. Тут сидітиму і ждатиму. А коли вона видряпається, то вже не буде так безпечно гратися над проваллям, так весело сміятися. Стане тверда духом, міцна волею, а тоді я буду певна, що дитина моя вже не загине в цьому жорстокому світі, а все переможе...

Мати знову закрила очі долонями і прислухалася.

Я чув:

Дитина шпарко дряпалась своїми маленькими ручками, човгала ніжками в проваллі, вилазючи звідти... Підіймалась усе вище і вище, лізучи з темряви до світла, до вільного життя...

Мати сиділа непорушно, як кам'яна, затуливши очі долонями і прислухалася...



У невідому путь

Черенаха з'явилася на світ у затишній долині, біля широкого ставу, що поріс очеретом.

Цілі рої веселих комашок були їй солодкою поживою.

Коли вдоволепа, грілася проти сонця, — усе дивилася на далеку гору, де сідали орли ширококрилі.

Звідти що-ранку випливало в тихе повітря сонце тепле, а ввечері виходив місяць ясний.

Там небесна блакить ніжно обнімала зелену верховину...

І полюбила черепаха сонце й місяць, і блакить небесну, і забажала до нестями пізнати їх.

Помандрувала в далеку, невідому путь...

Місяці переходила широку долину...

Усе журилася за поживою.

Тихо, поволі полізла вгору, вище й вище...

Обережно ступає, нога за ногою, впливається сильними кігтями в тверду землю, цупко за неї держиться, бо знає: як тільки зірветься з гори, то або зараз перевернеться на спину і так умре, або каменем полетить униз і там розібеться.

Смерть однаково неминуча їй — страшна і дочасна.

Лізе вгору уперто, довгі роки, усе поволі, усе обережно, посуваючись нога за ногою.

Постаріла, мохом поросла.

І чім вище підіймається, тим менше знаходить собі поживи, тим слабше гріє сонце її холодну кров, і тим далі од гори одходить небесна блакить.

Лізе ще довго — довго...

Тернить голод і холод, зневіряється потроху в своїх силах, частіше повертає голову, щоб подивитися в тенау долину, повну поживи й безжурного життя.

Вернуласяби назад, — так не може спуститися з крутої гори, бо заразже покотиться каменем і буде їй смерть.

Лізе знову угору, а дивиться вже у долину...

А коли, зовсім знесилена й зневірена, стала на саме верхів'я, то побачила:

Холодне сонце стоїть високо-високо, світлий місяць сходить далеко-далеко, а блакить небесна аж за місяцем і за сонцем...

Дух Всесвіту

Безсмертний і нетлінний, вічно однаковий, вітав Дух у небесних просторах — і насичував Космос чудодійним подихом, що в будуванні нових світів ставав творчою силою.

Тисячоліття минали йому, як хвилини, і сонця падали перед ним, як осінні листя.

За ним і під ним, і скрізь — міріади світів, прекрасних формами і цвітом, дивних розпологом планет і сонць, — їх життя, смерть і воскресіння.

Світи вмирали, світи воскресали... І був їм день, і була їм ніч — од їх початку до відродження. Перед очима Духа Всесвіту миготіли, як поропишки куряви, нечисленні темні планети і безперестанно падали на свої погасаючі сонця.

І сонця ті в останнє спалахували і, як похорошні смолоскиня, оновіщали про загибель світів...

І бачив Дух, як цілі великі світи, з померлими сонцями і планетами, що тихо рухалися в темі могильній, в тиші холодній, пересичені розпадом смерті, непомітні і загублені, — умснт вибухали світовою пожежою, охоплені вогнем оновлення..... І тоді тисячолітній вибух усе обертав у палаючий хаос, що захоплював неосяжні простори з мертвими сонцями і планетами і все надокколо повертав у розпалені гази, світляну вихористу туманність.

А через нові мільйони віків в цьому світовому вузлі, у сто-
крат більшому за найбільший світ, складалося велитенське
сонце, що кидало від себе в просторінь палаючі шматки —
майбутні планети і комети....

І от, при сих вічних змінах, один лиш він незмінний по-
мічав, що сонця вирости, поширили свої володіння, держать
коло себе вже більші планети, що бродящих тіл — космічно-
го пороку — чим раз стає менше.

І безліч разів бачив Дух на руїнах світів народження но-
вого, могутнішого, більш досконалого, бачив усю боротьбу
світів во ім'я всесвітнього поступу — простору і довершенно-
сти і вічно купавсь у вогні оновлення, бо був йому день — од
початку одного світа аж до кінця.

Прудчіш од мислі проносився Дух там і скрізь, щедро
сіючи зародки організованого життя, що віки віків блукають
у безоднях, що влучають на планети, перекидаються з одної
до другої.

І бачив: коли якому світови наближається кінець, коли
на його простиглих тілах згасає святий вогонь, то в поміч
приходять живі сотворіння, що як цвіль укривають небесного
мерця, множаться, зростають, кращають, кріпнуть у боротьбі
і на різних планетах прибирають безмірно різні вигляди.

І всі, рухомі й нерухомі, во ім'я всесвітнього поступу, то-
чуть, мов черви, планету, порсроблюючи глину і пісок на гу-
мус, гумус і воду на тази, з яких легкі одлітають в світові бе-
зодні, щоб там із розпаду смерті зародити новий світ, а інші
мов габою окутують небесне тіло, щоб дати йому нову енер-
гію при відродженні.

Ширяючи у світі світів Дух залетів і в нашу систему,
буденну і сумну, безцвітну й однакову, з нашими вбогими
Волосожаром і Чепігою, Возом і Косарями...

І не спинив зору на цих первісних світах, де було йому
так тісно.

І коли пролітав біля нашого дрібненького, погасаючого
Сонця зненацька торкнув Землю, сю поропинку в світах, сво-
ім нетлінним крилом, самим лиш краєчком края....

Незмінний, вічно однаковий пронісся далі лишивши на
Землі частку своєї безсмертної сили.

І от на Землі повстали відміни:

Люде — світова цвіль — покинули боротьбу за плотські
втіхи, почали вдивлятися в зоряне небо, безмірне і безкрає,
чудодійне і загадкове, для них — вічно однакове. Частка Ду-
ху Всесвіту втілилася в людей — то розливалася в народніх
масах, то скуплювалася в окремих особах, яких тоді звали
Непереможцями, Гсніями, Пророками.

Люде почали розвивати в собі велич духа, самі робилися як духи і втілили в себе найбільший розцвіт всесвітньої організації — Свідомість.

І тоді зрозуміли Вічність.

Кружляючи в обмежених просторах свого маленького світу, од планети до планети, Дух Землі, нетлінний, а смертний вертався до дому і тут почувтив сліди Духа Всесвіту.

Одним помахом невагових крил облетів свою Землю навкруги і побачив одміни.

Тоді подихнув на свідомих людей подихом смерти, щоб стерти їх з лица Землі.

І от між ними повстало безглуздя: знову повелася боротьба за плотські втіхи, почалися війни і ворохобні, відродилися царства, знов смерть запапувала на Землі.

Дрібненькі сотворіння борюкалися, билися, одні народи нищили та неволили других, Земля вкрилася трупами...

Та не мали змоги самі люде винищити себе самих, бо світова сила — Сонце викликала до життя все нових і нових.

Так проминули віки — для Духа Землі один день.

Коли він зрозумів, що так не здолає винищити людей і тим побороти силу Духа Всесвіту, то утворив страхітне Чудище — чорну масу, велику як гору, геть укриту зміячими хвостами, без голови, без очей, без серця....

Як пошість, перекочувалося по Землі Чудище з краю в край, випускаючи тисячі довгих і товстих мацунів, що в мент оплутували і роздавлювали цілі полчища людей, били їх як громами.

За ним уся дорога вкрилася чорною смертю, дерева мов покоси; падали, підгяті під корінь, трави й квіти спопелялися, села й міста зрівнювалися з землею... І там, де воно прокотилося, усе поверталось в пустиню, повну смороду й жаху.

Усе гинуло під страшним тягарем Чудища. Маса його ненажерлива, не знаючи відпору, чим раз зростала...

Та зростала між людьми і сила Духа Всесвіту і все скуплювалась, все скуплювалась і ось втілилася в одного — Непереможця.

І коли Непереможець почувтив у собі ту силу, зараз-же став до бою.

Чудище, як вихор, налетіло на нього, ударило як блискавицями, своїми хвостами, та враз одскочило назад і зменшилось на половину.

А Непереможець стояв непохитно.

Тоді Чудище знову наскочило на нього, ударило й обхопило всіма своїми зміячими хвостами, — і хвости ті в безсиллі повисли.

Дух Землі бачив все і зрозумів, що ніяка його потвора не здолає Непереможця. Тоді сам пустив в нього влучну стрілу просто в серце, щоб тим одразу знищити на Землі силу Духа Всесвіту.

Непереможець упав трупом, а з рани пробитого серця вибухнув високо вгору фонтан горячої крові...

І коли одна крапля впала на його труп, — він ожив і знов став до бою.

І коли фонтан живої крові, розбившись в повітрі на мільярди порошинок, падав на землю, — усе на ній воскресало: ожили мерці, що були присипані глиною, повстали села й міста, що були зрівняні з землею, розпустили віти дерева в лісах, поспішалося зеленим килимом трава в степах...

Дух Землі бачив і розумів, що стрілами своїми не здолає знищити Духа Всесвіту.

Тоді дмухнув і пустив на Непереможця страшний ураган, що з неймовірною силою, струснув землю, закрутив над Непереможцем і враз насипав на нього велику могилу гору.

На мент Земля на своїй поверхні була позбавлена безсмертної сили, та тільки на один мент, бо зараз-же з могили-гори почало рости дерево....

І росло на очах оторопілих людей так швидко, немов із моря виринало....

Кожної хвилини кидало нові й нові гілля, розвивало віти ширше і ширше, зазеленіло, розквітлося, рясо вкрилося овочами.

Під густою короною дерева-вєлєстїя ходили люди. Люде ходили і зривали овочі, що безперестанно наливалися на могутніх вітах і гілках....

І деб не простягали руки, — доставали овочі, їли їх і безсмертя по краплі проходило в їхні душі...

А дерево все зростало, розкидало все нові віти, родило нові овочі.

Так минули віки, — для Духа Землі один день.

І коли він побачив і зрозумів, що дерева безсмертя вже знищити не можна, бо навіть спалене воно дасть попіл безсмертя, що розвіється між людьми, — тоді поверх дерева всіх накрив великою як небозвід, чорною банею, — топкою і непрозорою, твердою і непорушною....

І радів Дух Землі, що переміг таки силу Духа Всесвіту, що вже Свідомість не вийде з під покрива темряви на світ білий, а там і загине разом із людьми в домовині вічній....

І от стала під деревом ніч безпросвітна, темніша темної тьми.

І не було там видно найменшого проблиску Сонця, ні Зорь, а ні Місяця. Не було ні вітру-бурі, ні грому-блискавки.

І скамяніли люде і звірі, птахи і рослини від жаху перед тьмою і типою.

І не розуміли, що з ними сталося: звідки взялися темрява непроглядна і тиша холодна.

Ніхто не бачив уже дерева безсмертя, ні трав шовкових, ні квітів яскравих.

Усі скамяніли, стояли нерухомо на місці, а коли простягали руки вгору, — ловили саму темряву. Тоді в розпучі опускали їх....

І боялись поворухнутися, зійти з місця, щоб не впасти в чорну безодню.

Хижі звірі та птахи-нічвиди царювали тут і на вибір хапали собі здобич.

І гадали люде, падаючи безсильні на землю що вже прийшов усьому кінець.

І бажали до пестями, усім еством жадали світла Сонця, лиш світла... лиш світла — і більше нічого.

І цією єдиною жадабобою були повні їхні душі, цією єдиною надією тільки й жили....

Так проминули віки, — для Духа Землі один день.

— — — — —
І от звідкись стало проходити ледве-ледве помітне світло.

Щось непереможне почало розгонювати непроглядну пітьму ночі, немов десь далеко-далеко розвиднювалося.

Почали виринати з пітьми постаті.

І ставали постаті чимраз виразніші...

І вдивлялись люде і дивом дивувались: кожна постать сама з себе розливала навкруги біле світло....

І чим далі, то дужче світились люде, за ними звірі й птахи, дерева й купі, трави й квіти — усе світилося, розгорялося, мигтіло....

Кожне сотворіння, кожна рослина стала маленькою білою зорею....

Згори — покров темряви, а під ним наче мільйони блискучих зорь рухомих і нерухомих, що розгоряються, мигтять, світять повним блиском....

І запанувало під покровом темряви таке ясне та дивне світло, якого люде не бачили ніколи.

І не було там ночі і не було дня — а лиш світло.

Коди-ж при власному дивному світлі люди підняли голови вгору, — побачили, що дерева-велетня вже нема, а з гори гнітять їх покров темряви, заслонює небо і сонце.

Тоді вони дружно, повні сили й енергії, колупали, довбали, різали і рвали покров тьми маленькими пматочками, прокладаючи путь до загубленого неба.

А коли перші проміння Сонця прорвалися крізь пробиту щілину, коли люде побачили вічне небо, — то з усіх трудей враз вибухнув такий могутній, побідний крик радощів, що велика, як небозвід, чорна баня тонка і непрозора, — як легкий дим злетіла в гору і розтанула безслідно в повітрі...

Де ж сонце?

Передсвіт. З височини далекого неба летиться біле світло, ще миготять бліді зорі. Ледви помітні темні обриси високої гори. Під нею — ніч.

На шпилі гори гостроверха скеля, на ній — молодий Орел. Як прозорливий пророк, пронизує він гострими очима півтемряву, щоб впіймати перший промінь сонця.

І дивиться в чорно-синю безодню на білі зорі. Там Жайворонки, заховані десь у глибині небес, десь аж із-під білих зорь витають майбутній прихід сонця дзвоном пісень, що перерізують нерухоме повітря по всіх напрямках.

Із своєї високости вони перші, як чутливі поети, сповіщають про його хід на ще темну землю. Їм до такту, мов весільні бубни, по всьому степу б'ють перепели.

Небо і земля починають прокидатися від сну ночі.

Орел молодий, повернувши набік голову, дивиться далекозорим оком у небесну височінь — ген, за білі зорі...

Вирівнявся, стрункий, напружився: впіймав чуйним ухом десь неподалеку легеньке шумування крил. Присів, щоб одлестити, аж побачив біля себе Сича.

— Кажуть, що з цієї скелі можна побачити сонце. Я хочу його бачити.

— Сонце видно звідусюди, як тільки воно зійде.

— Звідусюди? Я хочу подивитись як воно буде сходити.

— Лети за мною в небесні простори і зараз-же його побачиш.

— Але-ж я не можу так високо піднятись: я ледве з долини злетів на цю скелю... Я дуже стомився...

— Коли сонце освітить землю, то його видно і в долині, і в лісі... скрізь...

— Я там ніколи не бачив Сонця. Я тільки з цієї високої скелі можу його побачити. За цим я й летів сюди. Кажуть, що воно таке чарівне і вабливе.

— Ну, то дожидай хоч тут.

Орел знявся і полетів у височинь. Там, молодий, кунався в проміннях вічного Сонця, співав нікому нечутну славу його силі й духові.

Старий Сич сидів на скелі насунившись і ждав.

Світало що-раз більше.

Під скелею вже розіслася зелена долина, що ховалася з одного боку в далекому лісі, а з другого доходила аж до моря. У долині почало воскресати життя...

Білі зорі гасли, а з-за моря рожевий світ, молодив усю природу.

І що більше світало, то очі Сича менше починали бачити, а самого хидило до сну.

Та він перемагав себе, пильніше вдивлявся в крайнебо, звідки почало вже викочуватися рожеве Сонце.

Раптом із високости сів-упав Орел.

— Я вже налюбувався Сонцем. Сьогодні воно ясне, велике і, як завжди, непереможне. Та ось воно вже сходить і над землею. Бачиш?

— Де-ж воно? Де?

— Дивися через долину — он висить над морем.

Сич занепокоївся.

— Хіба отта велика куля єсть Сонце? Хіба воно гарне? Я ледве її бачу... Ой, горе-ж мені, горе! Як раз насуває ніч темна!

Ніч уже минула. То день починається, то світло йде до нас.

— Хіба світло чорне? Чому-ж воно так пече мені очі? І яке-ж воно єсть світло, коли мені вже нічого не видно? Ні тієї чорної кулі, ні тебе, Орле... Для мене прийшла чорна ніч.

— А для всіх — світлий день. Я тепер бачу далеко-далеко, — гей, аж на той бік моря...

— Та покажи-ж мені Сонце! О, Сонце, Сонце! Не вже-ж я тебе і тут не побачу?

Та-ж Сонце проти тебе. Воно вже освітило всю землю: світить і в долині, і в лісі... скрізь.

І Орел одлетів на-зустріч Сонцю.

Сич занепокоївся, заметушився.

— Стривай! молю тебе, — покажи: де-ж Сонце? кричав він Орлові вслід. Де-ж чарівливе світло?...

Діти од сонця

Виходять вони непомітною парою з морського лона, пориваються аж до Сонця, що їх породило, що їх кличе до себе і вабить.

Туди до свого тата, тягнеться ціле їхнє єство, легке й прозоре...

Усе вище і вище заносяться, та ніколи не досягають мети, бо Сонце живе в безмірній високости.

Ще молоді і ніжні летять за вітром по небесних просторах. Там у боротьбі набирають сили і під її вагою опадають нижче, наближаються до Землі, до родючих ланів, до зелених садів.

І що більше сил набирає темна хмара, стягуючи до купи небесні води, то дужче полоняється Землею.

Перекочується над лісами, про ходить по-над нивами і, котра має велику силу і може опіратися Вітрові, — тут падає, а котра — малу, — летить за Вітром через степи й поля, через річки й озера і падає там, у далескому затишку, де вже багато вогкості й буйної ростинности.

Там зливає свої води. Там зелений цвітистий рай.

І вона, мрійна і легкокрила, в день темний і хмурий, зародилася в безмежних просторах Океану.

І підіймалася через тумани холодні вгору, до Сонця, до свого тата.

Стреміла вгору, до небесного огню, а тумани важкі давили її вниз, до зимної води.

Ще молода й нерозважна безжурно летіла за Вітром, тулилася до його.

Біла — марила про Сонце і загравала з вітром, потім сіра — все ще поглядала вгору, далі темна — ще посміхалась, а от уже чорна, як ніч, повисла над Землею.

Зібрала до купи всі свої води, стала гущіша і важча і вже могла опіратися вітрові, хоч усе ще гралася з ним.

Велика, чорна сама того не відаючи, тепер носила в собі скарби і надії спраглих нив.

Тут не хотіла впасти дрібним дощиком, бо за туманами ще не бачила Сонця, бо ще не награлася з Вітром, що жартуючи легенько гонив її далі й далі...

А як Сонце розірвало тумани і поглянуло на неї, тоді почувтила, що нею опанував могутній Вітер. Потяглась було до Сонця, та обважніла; хотіла впасти на землю дрібним дощиком і почала трусити мигичкою, та Вітер гнав її далі.

Так з'являлася на заході, тихо проходила небозвід і зникла з очей на сході.

Пересохла Земля жадала дощу і, коли на неї набігали тінь од чорної хмари, — усе живе, виснажене суховієм, ліниве й сонне, ураз підбадьорювалося, благало життя й енергії, благало цілющої води.

Тут не могла упасти і проходила по-над Землею далі, лишаючи позад себе сум і розпуку, згублені надії й сподівання.

Далі й далі за Вітром...

І коли на Землю лягла чорна тінь, — зіп'ялі рослини вирівнювались й просили:

— Дай нам жити!

Земна тварь, велика й найменша, прокидалася і благала:

— Дай нам пити!

Люде підіймали очі до гори і молилися:

— Дай нам днесь!

Земля ступіла:

— Дай! дай!...

А вона, захоплена силою Вітру, прокочувалася чорним клубком диму.

Переходила села завмерлі, степи снічені, лісі позялені...

Тут не могла упасти дрібним дощиком, щоб оживити ниви стомлені, сади закурені!...

Тепер ростяглася через увесь небозвід, перскинулася через Землю широкою чорною кладкою.

Так з'являлася на заході, швидко вже летіла на схід, рівна і довга, як Чумацька дорога.

Поперед неї — куряви темні і круті до неба, позад неї — вихри шумливі і бурі ревучі.

Переходила тихі ліси, зібрала всі сили і тут з середини кинула буйці, рідкі краплі живої води.

Та не впала дощиком, бо вітер розвинув у собі страшну силу, міцно вхопив її і гнав далі, а коли вона, опираючись, гнівно блиснула і грізно заторохтіла, — він урізався в середину і ломив її...

Тоді почала кидати великі, рідкі каплі з країв і вже знесилювалася.

Під нею кожна рослина, що завмирала, кожне створіння, що вже засихало — підбадьорювалися, сподіваючись напиться живої води.

Вона-ж широкою смугою перелітала, як страшний привид через увесь небозвід, велика й рівна, як Чумацька дорога.

Вітер шматував її тепер із країв, одрізав кляпоть по кляптю, крутив їх у спіралі, гнав уперед і кидав геть у далечінь...

Спалахнула гнівом-блискавкою, заторохтіла, аж Земля струснулася і кинула з середини раптові важкі краплі.

І падали на освітлену заходом Сонця Землю, суху й закурену, великі каплі, як блискучі срібні монети і враз безслідно зникали, наче Земля ковтала їх...

Тоді Вітер скажено погнав низом і горою, ударив знову з усієї сили в саме серце і надломив хмару...

Ще величня, ще суцільна, хоч уже зломлена на середині, швидко неслася по небозводу, в безсиллі воркоту і поблискуючи, а з країв уже одлітали шматки, як сіре шрячко, бігли вперед і зникали в просторі...

Тут не мала снаги упасти рясним дощиком, бо Вітер холодний і гострий розрізав її на дві половини і вже вільно пролітав між ними, розштовхував їх усе далі і кожну гнав окремо...

Обидві ще торохтіли, кидали блискавиці, та вже стали лекші, підіймалися вище.

Стомлені і понурі шукали собі прихилища од холодного, розлюченого Вітру. Марили лиш про чудовий затишок, де зможуть упасти дрібним дощиком.

А Вітер усе більше охолоджував їх, гнав далі уже граючи.

Хмари лекшали, підіймалися вище і вище і от враз обважніли, стали білими, страшними для Землі.

І коли у вечері наблизились до затишного раю, де все зеленіло і цвіло, в знесиллі раптом упали великим градом...

А як скинули на землю свою смертельну силу, розбилися на безліч сірих шматків, що од подиху слабенького Вітру летіли далі й далі...

Більші і менші, усі безплідні, як пустині, байдужі як скелі, сумрачні й непривітні, як порідня ночі, були іграшками нічних Вітрів, аж долетіли до високих кам'яних гір і тут знайшли собі захист, тут осілися...

І розлилися їдкими туманами...

І котилися буйні каплі по холодному каменю і нарікали скелі непорушні, що їх точить вода бігуча, укорочує віку...

І впав у тугу рай квітчастий, що поівечив його град рясний, укоротив віку...

І журилися степи заниклі, що гуляє по них суховій палючий, позбавляє їх віку...

Огріта світлим Сонцем, чиста й прозора, як воздух, і сьогодні вийшла із надр Океана біленька хмарка. Летіла до Сонця і зростаючи наближалась до Землі.

Зібрала до купи всі води свої.

Вже велика й могутня, бачить над собою Сонце і опирається і бореться з вітром і гнівno блискає, і грізно гуркотить.

Тихо, тихо пливе з заходу на схід і ще над морем сильне краплистим дощиком, а над степами шумить потоками небесних вод.

Силу бере з гори од Сонця горячого і поїть знизу Землю суху.

Чорна як ніч, без перешкод, як переможця, шумить водами на сади і ліси, падає дрібним дощиком на степи і ниви.

Пересохла земля жадібно п'є небесну воду і все на ній воскресає, набирається життя й енергії.

Над собою бачить Сонце чарівне, а Землю напуває водами живими.

Тоді Вітер у повному безсиллі одійшов геть, ущух, заснув...

І вона тихо, тихо пливе...

Поперед неї — в м'ясоному сподіванню никне вся Природа, на Землі настає урочиста тиша, потім тремтять в радіщах листочки і от вже жадібно п'ють цілющий напій.

Позад неї — грає яскрава веселка, що різнобарвною стрічкою перекинулася через увесь небозвід, як велитенська чарівна арка, як вступ до таємного неба...

Коли-ж вилила свої води, коли втомилася і знесилася, — тоді поділилася на веселі хмарки, більші і менші, білі як сніг, і блискучі проти Сонця, як срібло. Усі безжурні як діти, рухливі як пташки, усі радісно бавились у небі: збігалися і розходились, сполучалися до купи і розривалися на частки, опускалися і підіймалися.

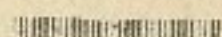
Легкі, як морські чайки, святкували у високості свою перемогу, міняли фарби і визерунки, збігалися і розходились, никли в купці, як табуни білих гусей на озері, розстелялися по всьому небозводу мармуровим покривалом, знову збігалися і сполучалися, набирали мінливих образів: левів і драконів, прекрасних янголів і дідів горбатих...

І кидали на Землю в дитячі душі зерна фантазії...

При заході Сонце золотило їх краєчки і вони милуючись своєю красою, посміхались до нього...

Коли-ж щасливі переможці наближались до затишного раю і Сонце кидало їм на добраніч останні проміння, вони заграли, засвітилися дивними самоцвітами: опалами і аметистами, бирюзою, і рубінами...

Засіяли в небі такою дивною красою, що од неї люде на Землі набиралися святого надхнення.



Жах

Старовинний замок із баштами на віковічних скелях, що колись був грізною фортецею і страхав ближчих і дальших сусідів.

Круглі маленькі віконця в товстих мурах пороблені так, що з середини, з високих баптів, ідуть круто навскоси вниз просто в землю, щоб крізь них палити з гармат та рушниць по цілій окрузі, звідки колись нападали вороги.

І в замку і в баштах завжди сірий сутінок і ніколи не заглядають сюди соняшні промішні.

І ніхто звідси не бачить неба, а лиш клопоть землі під замком — або ліс, або болото.

Тепер тут сумрачна тюрма.

В одній із башт стоїть біля віконця вязень, — і дивиться просто в болото, що постелилося в полі його зору, обмеженому товщою стін.

Блакить небесну і сонце, і зорі любує лиш на блиску-чій як дзеркало воді, в тихій трясовині.

І не бачить дна в болоті, з усім його брудом, а лиш то-пить очі в небесних безоднях.

І тихо, і світло йому на душі.

Та ось із трясовини вискочив на поверх чорт-Болотя-ник.

Побачив юнака, що в його власному болоті очима до-вить сонце чисте, покоїть очі на блакиті прозорій, зиркнув у його душу, спокійну і ясну, свідому своєї правди і... посміхнувся.

Вивернув ураз із дна на поверх увесь бруд, скаламу-тив болото і глумливо поглядав на юнака.

Та лице юнакові не похмарилося, а було все світле і спо-кій панував у душі.

Він знав, що болото стихнеться, що бруд опадє на спід і поверхня стане знову чиста і блискуча.

Стояв біля вікна і ждав.

Тоді Болотяник викликав із дна на поверх усяку гадь — жаб, зміїв, драконів...

І от по всьому болоту заквакало, зисичало, перепов-нило колись прозору поверхню своєю страшною отрутою.

Та лице юнака не похмарилося, а було все світле і спо-кійне.

Він був хоч і в тюрмі, але високо над затруєним бо-лотом.

Він знав, що в кожній трясовині живе гаддя.

Розумів, що зараз воно кимсь роздразнене, чомусь роздратоване, але незабаром заспокоїться, піде на дно, а поверхня болотняна стане чиста і він знову побачить там небо.
Стояв і ждав.

Тоді Болотняник розлютився. Завзявся не тільки вже порушити спокій в душі юнаковій, а вчинити їй біль гострий.

Свиснув на поміч усіх чортів. Ті вискочили на поверх, прибрали різні гидкі страховенні вигляди, жерли юнака своїми страшеними очима, люто погрожували, з ненавистю дражнилися, перекидалися та вертілися, переплутувалися, скручувалися великими клубками, плигали по каламутній воді...

Юнак посміхнувся...

Він хоч і в тюрмі, але високо над страшним болотом. Він знає, що печиста сила водиться в кожній трясовині і, що прийде час і вся вона згине.

Стояв біля вікна і ждав.

Тоді всі чорти втихомирилися і стали радитись...

І от болото стишилось. Стало чисте і блискуче, як дзеркало. Та не відбилося в йому ні сонце, ні блакить небесна, а...

В-мент лице потьмарилося, очі поширилися, кров захолонула в жилах і біль стрілою гострою вдарив йому в серце — він побачив у болоті свого найвірнішого друга...

В нестямі одскочив од вікна...

І не вірив очам своїм.

Знову підбіг до вікна, дивився і приглядався з панічним страхом.

Ні сонця, ні блакиті нічого нема на тихому болоті, ніщо не відбивалось на гладкій поверхні, а лиш у прозорій воді, на самому дні, сидів чорт-Болотняник, а з ним у повній приязні його наймиліший, найдорожчий друг, спокійний і лагідний, живий і реальний...

Тоді невимовний жах опанував його душею.

Кидався в своїй тюрмі, як дикий звір у клітці, шматував на собі одіжку, упав на кам'яний поміст і бився в корчах об його головою.

Аж тепер Болотняник з усіма своїми чортами заливався веселим реготом і луна від нього струшувала стіни тюрми, котилася ген-далі степами, лісами...

Сказала в саду фіялочка

(Марусі Загірній).

Сказала в саду фіялочка:

— „Раз у житті буває весна, і я перша хочу зустрінути її, перша хочу напоїти землю чарівними нахощами відродження природи!“

Сказала і відійшла від усіх розкішних квітів, що їх пестила егоїстична рука.

Покинула прекрасні сади, де виховувалися на жирному ґрунті вибранці царя землі: закохані нарциси, задумливі гіяцинти, гордовиті лілеї, недоторкані мімози...

Вони, пишні, чужі їй стали. І вабили її до себе, і разом із цим глупили.

Над міру скромна, свідомо своєї цілі, без жалю відійшла від них.

Перенеслася через далекі простори.

Оселилася на спадах, на крутовинах гір, проти південного сонця, де раніше тануть сніги.

Тут — руда жорства, розпечена літом гарячим сонцем, за те не має тих рослин, що носять в собі злобу і пімсту, отруту і смерть.

Ніколи не оселялися — потайна кропива, мстивий чортополох, обридливий репях, не чванився тут червоний будяк.

Не заражали повітря своїм подихом смертельний мухомор, скажена блекота.

Навіть докучлива пириця і простувата лобода не живуть тут.

Тільки зеленіють та цвітуть ті, що мають глибокі коріння, а листочки при землі...

Тут припала до неродючого ґрунту...

Глибоко пустила корінці в суху жорству, щоб набрати соків для життя, для розцвіту.

Склала листочки широко чарою, щоб узяти від сонця найбільше світла, од неба — ясної блакиті.

Жадібно не повними вустоньками запашний аромат вілних степів.

Так трудиться і марить про весну, коли викине тонку стрілочку з маленькою запашною квіткою, з одною липою блакитною квіткою.

Не буває вгору, — з глибини набирає життєвої енергії.

Не сумує по теплих росах, не плаче по дрібних дощах: має глибокі коріння і листочки при землі.

Працює безперестанно, непомітно, терпеливо.

І марить про весну.

Лиш зітхнула і засмутилася, коли біла зима накрила її, повну сил та енергії, холодним покривалом.

Та й під ним не заснула, а бростилася, дожидаючи весни...

Як тільки на південних схилах гір почали танути сніги, зашуміли в балках холодні води, уже й заспокоїлась.

Сонце ще закрито темними хмарами, земля окутана сірими туманами, а вона вже викидає тонку ніжку.

Розцвітає саме на провесні...

І той цвіт перший на землі, пагадав собою весняну блакить неба, захищеного ще туманами, загрив веселими проміннями сонця, що боролось ще з хмарами.

І той цвіт перший напоїв усю округу пахощами живих степів, які були ще вкриті холодними снігами.

І коли сонце у високому небі якось на мент один розірвало сіру надземну пелену і побачило, що цвіте вже фіялочка, напружилось з усіх сил, щоб розігнати непривітні хмари, розвіяти вогкі тумани та послати їй своє тепло...

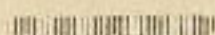
І фіялочка щаслива сміялась до сонця...

І коли люди почули призабуті ними пахощі вілних степів, коли побачили, що розцвіла фіялочка, повірили, що прийшла весна.

А фіялочка, над міру скромна, свідомо своєї цілі, принести вістку про весну, поволі відцвітала.

Та бачила із своєї високости, що вже і в долинах потанули сніги, що і там прокидаються рослини від зимового сну, що по ній з'являються тисячі й мільони різних барвистих квітів.

І чула, як їхні благодійні пахощі перехрещуються в повітрі, як хвилями весняного вітру разносяться по всій країні...



Притча про лютого князя

Пустинною безводною плентався молодий купець, одинокий, стомлений, бо через страшний саум загубив свій великий караван з усіма багатствами.

Ішов навмання, ледве чвалаючи... Ішов і бачив тільки куряву дрібного піску, що боляче бив йому в лице, запорошував очі.

Смага пекла його нестерпуча, сухі губи порепались, із рота пішла солона кров... Ізнемігся і впав на розпечений високим сонцем пісок...

І вже жорстокий самум почав його, ще живого, ховати, насипаючи кучугуру піску, приспівуючи злорадну пісню...

А він лежав не порушно і марив: каравани його їдуть по-вагом і ось поволі відділяються од землі, підіймаються туманом угору, вище й вище. Туман збирається в хмару чорну і з неї падає дощ... І одна велика крапля впала йому на запечені уста... За нею друга, третя...

Купець одкрив очі, воскрес...

Пустинною гарячою ішов убогий дервіш, що недавно роздав свої — не свої великі багатства, узяв на себе покуту — спасати тут людей. Ішов упевнено стушаючи, як господар страшної пустині, хоч самум і запорошував йому очі.

Надибав уміраючого купця, глянув на запечену кров на устах і дістав з торби воду... Краплю по краплі вливав йому в засохлі уста...

Купець одкрив очі, воскрес...

Минуло кілька літ.

Купець жив щасливо, утішався дрібними дітками, для яких надбав уже нові багатства. Усі шанували, бо на диво був людиною правдивою, чесною, чулою до чужого горя.

Якось приходить до його палацу блідий, хворий, немоцний дідусь-старець і нагадує про колишнє в пустині.

Крапля живої води, що в пустині впаде на запечені уста, ніколи не забудеться.

Багатий широко радіє, веде свого спасителя в горниці, велить слугам його обмити й одягти в найкращу одіж, садить, як гостя, старим звичаєм попліч себе, сам служить йому, доглядає, як друга, як батька...

Одного разу приходить служник од князя молодого, щоб узяти старого діда і скарати на смерть, бо то був колись страшний у цілому краю розбійник, що грабував каравани в пустині.

Купець, додержуючи святий звичай народній, не дав гостя княжому служникові.

Коли князь молодий про це довідався, розлютився і послав иншого служника, щоб приволік діда живим або мертвою.

Купець, додержуючи звичай народній, захистив свого гостя, а коли тут-же служник хотів його збити, — убив служника.

Тоді князь молодий закипів гнівом великим, звелів купця скарати на смерть за те, що не послухав його волі.

Скарав князь справедливого купця та й замислився: чи по правді зробив?

І щоб себе заспокоїти, звелів зібрати мудреців і відлати на їх суд діда розбійника.

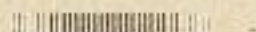
Коли розбійника осудять, — зробив по правді.

— Князю! — сказали мудрі судді. — Ти хотів скарати діда, що був розбійником ще за твого батька. За твое-ж князювання він був побожним дервишем, з власної волі взяв на себе покуту, робив скрізь людям тільки добро. І от, хоч це старече тіло те-ж саме, що колись було, та душу в собі носить давно вже иншу, чисту. На неї ти, молодий князю, права не маєш, коли можеш скарати тіло, не порушивши в ньому душі, то карай... Тепер ще друге: ти — вища на родня правда і совість твоя — кришталь. Ти-ж запламував совість і убив правду, покаравши справедливого купця за те, що захищав свого гостя, додержуючи святий звичай нашого народу. Кожна твоя кара тепер буде не суд правий, а просте вбивство, тому нікого ти вже карати права не маєш.

Князь розлютився і велів усіх мудреців скарати на смерть.

Коли в князя не стало правди, а в князівстві мудрости, князь зробився рабом свавільної черпї.

І князівство загинуло...



Чорна Мара

Їх було багато, чоловіків і жінок, що повертали з неволі в рідний край.

Усі знали дорогу, а таки заблукалися.

Блукали, як у лабіринті між горами високими, по-під скелями навислими, в глибоких провалинах, куди не досягало світло сонця.

Тут було вогко й темно. Слабіщі притупили свій зір ясний, сильніщі його нагострили й от утїєділи Чорну Мару, що їх водила, морочила, дихала тьмою й холодом.

І розповіли про це невидючим.

Тоді всі разом кинулися на страхомудру Мару, щоб її прогнати, знищити, щоб прокласти путь до світла, до своїх родючих нив.

Мара зникла і перед ними простелився шлях на високу гору.

І сказали одні:

— Ми бачимо, що перед нами широкий шлях, а над нами небесна блакить.

І з рознукою скрикнули другі:

— Ми лиш чорну ніч бачимо перед собою й над собою!

Тоді сказали видючі темним:

— Браття! Заждіть нас тут, а ми підемо на цю гору, щоб поглянути, куди лежить путь до рідного краю. Тоді повернемось і заберемо вас.

І сказали темні видючим:

— Браття! Ми разом блукали в провалах, разом одігнали Чорну Мару, разом хочемо побачити й путь до рідного краю. Тому ведіть нас за собою.

Тоді видючі взяли за руки темних, повели їх широким шляхом на верховину.

Усі йшли, повні сил і життя. Ішли довго-довго...

Широкий шлях, що далі звужувався, укривався гострими каміннями, що різали ноги до крові, перетинався холодними мочарами, сходяв на слизькі стежки й доріжки проміж скелями й каміннями...

І сказали видючі:

— Горе нам! Широкий шлях позад нас, а перед нами знову бездоріжжя. Ми стомилися, ведучи за собою темних.

І сказали темні:

— Горе нам! Ми разом проходили вгору широкий шлях, разом терпіли по стежках і доріжках, а тепер, коли надходить кінець нашим мукам, нас хочуть покинути брати наші.

Тоді видючі знову взяли за руки темних і так вели їх на верховину, а Чорна Мара заступила їм путь, дихала на них тьмою і холодом...

Усі знесилилися і безпідійшість почала заглядати їм у душу.

Тоді хтось зачав побідну пісню і всі враз підхопили її.

Полинула пісня голосна вниз, полетіла вгору, прогнала Чорну Мару.

Мара знову зникла...

І от усі стали на верховині.

Праворуч і ліворуч з гори спускався сріблястий шлях, а далеко на обрії виднівся рідний край. Там світило сонце, там розлилися широкі ріки, там хвилі перлові плескали об береги синього моря...

Просто перед ними, внизу, чорніла глибока прірва.

Омріяні, в німому захваті стояли видючі над безоднею й дивилися в далечінь, де була вся мета їхнього життя, де було їхнє щастя.

І сказали темні, що стояли позад них:

Чого ви стали?

Видючі не чули і все дивилися на далекий рідний край.

І сказали темні:

— Чого ви стали?

Тоді видючі скрикнули:

— Перед нами— рідний край, увесь опромінений золотим сонцем!

Тоді темні, мов божевільні, ринулися наперед, притиснули видючих і скинули всіх у безодню...

І стояли темні над безоднею й перелякано питали?

— Де-ж Рідний Край? Ведіть же нас туди! Чого-ж ви стали?

І стояли темні над проваллям і все питали, а з глибокої прірви реготалась Чорна Мара і той страшний регіт нісся горами й скелями, як туркіт трюмової хмари.

Перестиглий овоч

Було то в часи жорстокі й криваві, сумні й тяжкі для всього народу.

Один Індус мав у своєму садку дерево життєвих радощів, що родило тільки раз за своє життя і то лиш один овоч.

Цілий народ дожидав того овочу, як Бога з неба, як джерела щастя, як початку нового життя.

І от дерево розцвіло, завязалося, овоч почав рости, наливатися...

Дозрів і став прозорим, як кришталі.

У день виблискував, мов діамант, веселими кольорами й барвами, а в ночі світився, як місяць.

І пахощі дивні життєодайні розливалися від нього по всій країні.

Зачувши ті пахощі, люди посходилися з цілої країни — багаті й бідні, старі й молоді, здорові й слабкі...

Усі хотіли купити хоч шматочок того овочу, щоб заспокоїти свої болі, прогнати суми й жалі, почути в душі радість життя.

— Він дозрів, він дозрів для всіх нас!
— Дай нам, обділи всіх нас!
— Нехай слабий стане здоровим, старий — молодим,
несгарний — прегарним, сумний — веселим!
— Нехай настане щастя в нашому нещасному краю!
Та Індус усіх прогнав палицею. Він був короткозорий
і скупий. Йому здавалося, що овоч ще не зовсім виріс, ще
не дозрів.

Посилав слуг на базар.
Слуги вертали й відповідали:
— Дають сім верблюдів.
Весело сміявся:
— Ідіть ще завтра.
Приходили, відповідали:
— Дають сім слонів.
Весело сміявся;
— Ідіть ще завтра.
Приходили, відповідали:
— Дають табун коней...
— Ідіть знову.
І ось прийшли слуги і сказали:
— Уже нічого не дають.
Індус злісно зареготався...

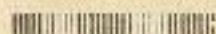
Алеж, коли придивився до овочу ближче, побачив що
овоч потускнів, зморщився, змалівся, зникли десь його про-
міння, не було вже чути й пахощів.

Тоді стурбований сказав до себе:

— Тепер бачу, що більше не ростиме, що дозрів. Зірву
його й понесу до самого Раджи пресвітлого.

Колиж виліз на драбину, і приглянувся до овоча зблизь-
ка, з жахом побачив, що він перестиг...

Як же взяв його до рук, овоч тріснув і розлився брудом.
І від смороду його люди тікали світ за очі...



Так минали століття

Михайлові Литвиновичові

Багато віків тому назад — отсі велитенські, шпилясті
гори геть чисто були одягнені зеленими лісами.

Між ними тихо, мов весняна хмара, пливла широка ріка,
розпираючи круті береги. Там далеко, далеко, де сі обидва
кряжі сходяться, де гори робляться плескуватими, вибухала
вона з немирущого джерела. Забирала на довгій путі безліч

потоків гірських, що зміцнювали її силу, додавали краси й величі.

Непомітно, мов тихий Дунай, впливали в далеке море повні води.

А гори шпильасті подвійним пасмом, мов ізмарагдове намисто простяглися від джерела аж до гирла, круто спадаючи до ріки. Столітні дуби й смереки дивилися в кришталеву воду то з одного берега, то з другого, а по середині відбивалася безодня блакить, вигравуючи проміннями — раз сонця високого, раз місяця повновидого. І зорі летючі перебігали через ріку і ховалися в горах. Безліч риби в воді розкошувала, спішила нажитися на білому світі. Безліч звіря й птиці в горах спішила нажитися, а конуючи, управляла землею своїм трупом — платила їй за багате, вільне життя. І могутні дерева буйно поросли навіть по крутих скелях.

Гори високі, мов барвінок веселі, панували над цілим краєм. Вони були ближче до хмар, чарували їх зеленими верхами, перетинали воздушну дорогу. А коли на них падав благодатний дощик, бурхливі потоки збігали в повні води, додавали їм краси й величі.

Гори високі були ближче до сонця, перехоплювали його світле проміння, а на ріку кидали темний холодок. Коли-ж гаряче сонце безпошадно пекло зелені ліси — глибока ріка підіймала сиві тумани, щоб ними захистити молоді листочки.

Гори шпильасті були ближче до неба, чули його тайни надземні, переказували їх своїм потокам, а ті несли святі глаголи аж у далеке море. І тоді по всіх країнах знали, що тут, на зелених верховинах живуть мої предки.

Тут споконвіків жили мої предки. Високі й ставні, сміливі й моторні. Гордо дивилися на мінливе небо, ловили очима безмірний обрій, раніш од усіх бачили, як сходить сонце. Шанували мов святиню ліси й води, сонце красне і зорі далекі. Любили свої верхи і ніколи не селилися по низинах.

Так минали століття...

Прийшов Невідомий, поставив над рікою шибеницю, звів моїх предків у долину, казав селитися по берегах. За се обіцяв рай небесний.

Тоді перестали мої предки шанувати мов святиню ліси й води, сонце красне і зорі далекі. Побудували над рікою села й міста. На світлі верховини підіймалися лише для того, аби рубати гнилясті дуби, аби забити безоборонного звіря. Човнами та байдаками плавали від джерела й до гирла, і ріка стогнала під натиском плотів.

Колись кучеряві гори облісіли, замість зелених стали сірими, і руді скелі понависали над головами моїх предків. Скелі зривалися, стирали з лиця землі села й міста, замулювали глибоку ріку. Гори осідали, осипалися. Сонце палюче

випивало беззахистні води, а суховій замітав пісками в безсиллі протестуюче джерело.

Дощова хмара вже не спочивала на пилястих верхах, а перелітала ген у інші краї, щоб там упасти на спраглу землю дрібним дощиком. Скелясті, обдерті гори не кидали на ріку темного холодку. Пересохла ріка не давала їм цілющої вогкості. У горах не щебетали веселі пташки, не грілися проти сонечка молоді серни, а лиш вили голодні вовки. В умираючих водах не плескала при місяці лискуча риба, а між скелями й камінцями сичали гади, пожираючи слизьких жаб. Ледви просочувалася через піски вода з джерела.

Колись широка, як море, ріка, що розпирала круті береги, далеко відійшла від них, журливо перестрибувала по кремінцях і тихо рокотала, ніби плакала за минулим.

Того плачу не чули вже високі небеса. Той плач не доходив і моря далеского, бо вже сама ріка губилася десь на путі в піскових кучугурах.

Моїм предкам, що стратили шлях у широкі світи, впала на серце туга. Їм стало важко.

Потроху забували про високу блакить, про ясні зорі, про небесні глаголи. Переорали широку долину, по якій колись текла ріка, покидали в землю зерна. Щоб овочі не висихали, покопали від умираючої ріки канали, розібрали воду на свої поля й огороди.

Ходили понуривши чоло, одно — рилися в неродючій землі, поробилися дикими, як звірі. Широке корито колись великої ріки зеленіло городами. По всій долині посіялись убогі хатки.

Тут було темно, бо нависали обдерті гори, у день руді, а в ночі чорні. І вже на їх верхах не спочивала весняна хмара, і теплі роси не падали на спраглу землю. Сюди не долітали небесні глаголи, ніхто тут не знав будучого, забув про минуле. І всі призабули, що колись вони жили на веселих верховинах, у раю земному, а тут, у низині, текла велика й могутня ріка. Тепер мої предки копалися в своїх огородах. Метушилися на дрібненьких клаптиках власної землі, терпіли від голоду, боліли від тяжкої праці, погибали від пощестей. Їм було важко, бо не чули небесних глаголів, напоювали зачерствіле серце лютістю проти брата свого. Звідусіль були вони стиснені високими горами, і погляд упирався в навислі над головами чорні скелі. Очі ніколи не спочивали на широкому обрії, від того боліли. Забули мої предки про широкі світи, не бачили, коли й де сходить сонце? Копалися в землі, мов кроти, ніколи не дивилися на світле небо, бо коли їм наставав ясний день, то сонце стояло в zenіті і проміння його сліпило поблеклі очі. Не знали чаруючої безліччя зір, бо бачили лише клаптик неба, немов із колодязя. А там, на пу-

стишних верховинах розстилався широкий обрій і щоранку сходило вабливе сонце...

Так минали століття...

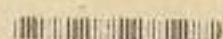
І сталося одного дня... Коли сонце стояло в зеніті, пекло нестерпуче, коли ніхто не смів глянути своїми підсліпуватими очима на світле небо, нагло налетіла страшна як смерть хмара, повисла над замуленим джерелом. Така чорна, що під нею панувала піща темрява. Велика — збурений вихор не міг розігнати її. Густа — опиралася бурі, як кам'яна башта. Хотіла упасти ливним дощем на пересохлу долину, на розпечені сонцем гірські скелі.

Розлючений вітер не міг ані підійняти її в небеса, ні розвіяти туманом по долині. Тільки із скаженою силою вертів на одному місці, наче стовп куряви. Немов хуртовина, завивала й крутилася над джерелом хмара. Шуміла, як праліс у бурю, ревла ніби море в негоду... І раптом сей страшний тифон цілим своїм тілом упав на засипане пісками джерело. Струсилася й застогнала долина. Мов електричність, пробіг по ній підземний гук і вдарив у кожне живе серце. Усі жахнулися, запевши неминучу гибіль.

А сонце стояло в зеніті, пекло нестерпуче, і ніхто не смів глянути на світле небо. З шумом ринула вода в долину бурливим морем. Ринула в долину потоком. Враз залила городи, враз заховала хати, Усе живе, що встигло лише схаменутися, бігло з перестрахи куди очі, падало, захлипувалося, уносилося непереможною водою... Усе живе дерлося на круті береги, на гори шпильсті, вище й вище аж на самі верховини...

Умираюча ріка віджила. Прибувала, наче вулканічна лави, зростала так, що вмент уся долина з селами й містами була під водою. Вода ринула й бушувала, зносила все на своїй путі, заливала, града, виблискувала на сонці. Вода ринула і блискотіла, прочищала тисячоліттями замулене своє корито, досягала до підніжжя гір, гнала до моря хати, каміння й скелі. Вода виносила труни моїх предків, що поселились у долині... Коли ріка, велика й могутня, повна краси й величі дійшла до моря, вся долина була повна водою, як у давні часи.

Другого дня сонце знову грало в широких водах, а місяць зачудований довго стояв непорушно серед високого неба, усе дивився в безодне озеро, що об'явилося там, де обидва пасма гір сходяться.



Геній

Пливе повільно й поважно прозора ріка між критими берегами. Вода чиста, свіжа. Дає життя звірю, птиці й рибі. Краса й велич.

Побачили ту красу люде, а ще більше багатство ріки й оселилися по берегах.

Поволі стало місто. Місто росло, а ріка маліла. Місто виглядало пишно, а ріка брудно. Місто прикрашувалося, а в ріку виливали всяку нечисть, висипали сміття. Береги загрузилися, річне ложе закидалося непотрібним для міста мотлохом. З фабрик, пралень, майстерень спускали брудні води.

Звірі вже не приходили, птахи не прилітали, риби видихали. Річка стала смердючою канавою, уже шкодила здоровлю людському, уже своєю брудотою стала ненависна для чистого чепурного міста. Люде її занекали зовсім, обминали, забули й імя її і звали просто рівчаком.

Так тяглося довго, може цілі століття.

З'явився один, що любив красу й велич.

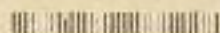
У бруднім рівчаку побачив минулу розкіш природи. Очистив ложе річне від усього непотрібного. Для сміття поробив у місті великі печі, де воно спалювалося. Нечисті води з фабрик пустив під землю...

Ріка очистилася. Набрала знову колишньої краси й величі.

Прозорі води заграли проти сонця. Понад берегами поросли дерева. Плескалася в воді риба, знову ріка стала повною життя й краси.

Дивувалися люде міста, раділи і сказали:

— То — геній.



Послівя до тринадцяти причт

Причті ці написані для тих, що кермують власним життям. В них, цих легких порівняннях сховлена істота того, що закладнос, душу одиначі і душу народу. В цій своїй книжці, як і у всьому своєму життю, Іван Липа стремів до будови на довгий час, до організації духовности і на сьогодні, і на велику будучину. Стремів до того, щоб дати одночасно і правду для цілих поколінь, і правду для сучасного життя, що випливає із щоденної науки.

Цей практичний ідеалізм, це — український ідеалізм, і Іван Липа є його повільним представником в сучасних часах. Тільки через ідею матерія стає дійсністю, ця думка Івана Липи зближує його до світогляду об'єктивного ідеалізму, до ідей Аристотеля, Шелінга, Гегеля.

Найвища цінність для Івана Липи — це життя людини-одиначі, її як найширший, творчий розвій, багатство душі.

Як пророкування звучить його причта про „Колесо Життя”. Іван Липа каже там, що визволення людини з під влади чужого насильства, з під влади матеріалізму науки і безхарактерности кінціалізму — лиш тоді певне, коли воно починається від визволення людської душі.

Війна і влада, наука і матеріалізм, золото й динамізм торгово-промислу — то все тільки етапи до чогось вищого. То не закінчення розвитку, ли не відхилення від розвою, то потрібна школа для душі, щоб вони вийшли з неї ще більане сильними і очищеними.

Це не є ідеалізм Толстого, що відкидає і агресивність, і матеріалізм, і капіталізм, — вказує на каліку „Іванушку Дурачка”, що стоїть нижче від цих усіх динамізмів духовости, — ні, людина повинна чек зирости, щоб стати вище понад це все. Це ідеалізм чинний, далекий від аскетизму, ідеалізм борця, ідеалізм творчий.

До цієї активности треба відповідно виховати вже від дитинства. Світ — жорстокий, каже причта „Мати”, і залізно буде для людини, коли про це вона довідається від самого світу а не від своїх батьків. Нехай мати ще як малу дитину, болючи серцем але з вірою що добре робить, сама загартує свій парост до борні. Нехай кожна любляча, виховна рука прийматиме, що для її дитини світ буде боротьбою, а сама дитина в ній — борцем.

Той борець, що бореться за свої великі ідеали, за покій світ, іде „У невідому путь”. Нехай не сподівняється, що здобуде все за свого життя. Зміст життя одиначі — то лишень безконечне змагання до вищого.

Щось ірраціонального, надльогічного є в тому, що тягне і рве людину понад земні пута, всупереч усім земним законам. Хто знає,

може дієсно в тому доторк крил безсмертного і нетлінного Духа Всесвіту?

Одиниця, що бореться за свої ідеали, нехай не дивується, що багато людей з оточення її не розуміє, або не хоче відчувати. Не кожний може арозуміти стремління до вищого, бо в багатьох їх духові очі — сліпі. Якже їм пізнати Деж Сонце?

Борімося, будуймо, не зважаймо на їх безсилі перестороги, — треба йти все далі, не слухаючи сміху, не зважаючи, навіть, на руйнікників.

Бо скрізь, де є сонце, там повстають два роди людей. „Дітей од сонця“. Обидва роди сильні, і різні мають призначення. Одні творять, будують, другі нищать, руйнують. В цьому є наказ Долі, щоб обидва були і темні, і світлі.

Тому в цій боротьбі за величність, і світлу будучину кожен борець зустрічає на своїй дорозі і прикрі видива і гідкі вчинки. Хоч і не диво, що й найнезламнішого борця хвилево може „Жахом“ прибити зрада вірного друга.

Але так само несподівано у найбільш жорстокій, найбільш небезпечній боротьбі душу борця може втішити, як запашний квіт, — зичливість і чиста жіночість. Не до одного велетня духа промовляє вона ласковою мовою, тою, що говорить „в сад у фіялочка“. Та жіночість може стати побудженням до тайгаришних зусиль, знаком перемоги для борця.

А тепер ті, що боряться і провадять, ті що кермують, — запам'ятайте! За вами йде багато, багато таких, що їх можна назвати тільки невидимими. Вони ж вас лишень чують, і вірять вам, а нічого доклада не бачуть.

Любіть їх і провадьте, але будьте обережні. Ще виразніше від ваших слів промовляють до темних братів їх власні підруки. З тих відруків не раз ще може повстати „Чорна Маря“ знищення.

Умійте провадити їх, умійте кермувати ними. Не будьте, як лютий князь із „Притчі про лютого князя“, не кермуйте людьми в ту хвилину, коли серце ваше сповнилося люття, нерозвагою! Ті, що кермують людьми і що хочуть бути для них вищими, повинні знайти річам і подіям їхнє „золоте число“ вимірів. Настаповляючи справедливість відносин, нехай пам'ятають про змінність справедливості відносин. Нехай не кермуються самі гнівом і відруками, бо інакше справедливість звернеться проти них і знищить їх. Бо на відрух люде відповідають відруком.

Нехай не роблять нічого без внутрішньої дозрілості, але нехай не забувають і про своєчасність. Біг часу нестримний. Хто відстає від властивої хвилі — зле робить. Ті, що кермують людьми, можуть багато принести користі і щастя людям. Лишень, щоб це не був „перестиглий овоч“! Найліпші заміри — добрі тоді, коли перепроваджують їх у свій час, у слушній хвилі. Запізнення з потрібним ділом — нищить його в очах керованих.

Велика — відповідальність тих, що кермують. Коли підведуть свій нарід від гордих високоствей ідеалізму, від ясних зорь і наказів вищих, — відведуть його від багатства душі.

В приземному, матеріалістичному буттю нарід стратить свого творчу вартість. Нарід, що немає своїх духовних перхивель, не може углядити широких обріїв. „Століття, що минали б без радостей і творчих зусиль в кінці скарала такий нарід знищенням. На місце такого народу без змісту, хочби й тисячолітнього віком, прийдуть інші, що мають у собі сміливість і стремління до височин і широких обріїв.

Велике щастя для народу, коли серед тих, що ним керують, зявиться одиниця, що вміє дивитися вглиб річей, і відріжняє річі потрібні, від непотрібних. Тоді в своєму народі він знайде, покаже всім і красу, і велич, і нове життя.

Покаже це всім так просто, що люде в радості і здивованню назвуть його — Генієм, завершенням духовости одиниці і духовности народу.

Цей ряд притч був писаний Іваном Липи в різні часи і різні доби. Деякі параболі його відділені одна від другої реками Великої Війни, або Українською Революцією і Державністю, а однак враження таке, що вони написані одна по другій. Здається, що це система життя, викладена дуже ясно. Так міцно єднає їх мабуть, консеквенція і віра самого життя Івана Липи.

Вийшовши зпід стріхи Українців, колоністів Криму, він від дитинства сам пробивався крізь несприятливе життя аж здобув собі визначне в ній місце. Юнаком-студентом провадив він боротьбу і з своїм приземним українофільством і з чужим понижуючим толстоїзмом. Братерство Тарасівців, що він оснував, так само дбало і про вільний розвій духових цінностей одиниці, як і цілого народу. Проголосивши в 1891 році відділення України від Росії, Тарасівці зазначують „що цього вимагає моральне почуття наше”.

Українець учитель, духовний, військовий, учений, мистець, суспільник і купець, Українець і чину і мислі — кожен зможе напитися з чистого джерела притч Івана Липи.

Нема в тих притчах неповати й пліткості, їх усі переповнює одна велика віра в Українця і Україну.

Знищений тяжкою хворістю, аж до несподіваної смерті Іван Липа вірив у велику будучність свого народу.

У цій вірі і є сила мітології Тарасівця, його тринадцяти притч.

Тому може завдяки цій вірі відгуваємо велику сучасність притч.

Притчі ці моглиб зайняти не мале місце серед сучасних духовних шукаль, прагнень, бажань дійти аж до суті річей, аж до підвалин, до монументальних основ духовости. Дають живу поду спрагненим внутрішнього, духового утвердженню.

Міт одвічної боротьби Божеського елементу в людині (Духа Всесвіту) із земним, матеріалістичним (Духом Землі) і довічної перемоги Божеського над земним. Міт історіософічний, панорама культур кінчається гимном на честь духових вартостей, що все стоятимуть понад вартітими зброї, золота, й науки. Міт гордості врешті наказує, навіть, рідній матері, чи Долі Людській суворе виховання одиниці. Міт гордості карає й цілий нарід, що відходить від

духовного ідеалізму і віри, потоком, як Содому і Гомору. Основ культури не спрощує до подробиць, поправок — міт генія. Геній це — той, хто відкривши прості, головні риси сучасності, певною, судорожною рукою відкидає все непотрібне, щоб powstało нове, творче життя. В тих коротких тринадцяти притчах промовляє світогляд, що охоплює ціле людство і Україну в тім людстві.

Простотою і чистотою мови притч Івана Липи захоплювався ще Володимир Самійленко.

В тій трохи готичній зовнішній простоті притч є ще одна риса. Це — найбільше глибока, може найбільше сильна частина його душі.

Це — гордість і віра в післанництво власного народу.

В одному із своїх останніх творів („Киря“) він висловлює таку думку про український народ:

„Народ, що в незапам'ятні, в незнані піки мін носіти таку родючу землю, може найбагатшу в світі, той народ чогось вартий, бо не святе небо се йому дарувало, а було здобуте жорстокою боротьбою, сміливістю, одностайністю...

Кожний народ, се — овоч своєї землі. Яка сила землі, така сила й народу. Народ, що за одне століття удвічі помножується, народ, що старанно плекає в своїх надрах геніяльність, що береже її стихійно в своїй скарбниці до слушного часу, — той народ колись стане проводирем світа“.

ЗАВВАГИ. — Письменик. Іван Липа, син Анни і Льва, народився в 1865 р. в Керчі (Крим), умер 1923 в Винників коло Львова. Працював ціле життя як лікар, як письменник і як суспільний діяч. Мав друковані наукові лікарські праці, в 1891—93 був одним із основоположників „Братерства Тарасівців“ (перший політичний проєкт Українців-сепаратистів, Харків 1893 р.), в 1919 р. був членом уряду У. Н. Р. В літературі крім двох повістей, дав дуже популярні серед дітей казки, крім того — притчі, фантазії, легенди і новели. Його нірною співробітницею в літературній і громадській праці була Марія Липа (1880—1935), авторка праць на педагогічній темі. Де які твори його перекладено на польську й чеську мову.

Притчі. Друковані: Колесо Життя (Укр. Хата 1909), Мати (Шлях, 1918), У невідомому путь (Терн. Вінок, альм.), Дух Все-світу (Укр. Хата, 1911), Деж Сонце? (У. Х. 1911), Діти од сонця (У. Х., 1913), Жих (У. Х., 1914), Сказали в саду фіялочка (Будучність, 1909), Притча про лютого князя (У. Х., 1911), Чорна Мара. Перестиглий Олех (Дніпро, 1922). Так минали століття (Л.-Н. Вістник, 1905), Геній (Л.-Н. В., 1924).

З М І С Т:

Притчі Тарасівця	5
Колесо Життя	7
Мати	18
У невідому путь	19
Дух Всесвіту	20
Де ж сонце	25
Діти од сонця	27
Жах	31
Сказала в саду фіялочка	33
Притча про лютого князя	34
Чорна Мара	36
Перестиглий овоч	38
Так минали століття	39
Геній	43
Посліва до Тринадцяти Притч	44

Іван Липа в 1919. р. (світлина).

Увесь дохід з цієї книжки призначений на будову надгробника на могилі Івана Липи в Вячниках.

